

Дөр үстүнүн пролетарийлары бирикклэгэр!

ГОСИЗДАТ гор. МОСКВА, ГЛАВПОЛИТПРОСВЕТ 1926 г.

„НОВЫЙ БЫТ“

ЖАҢЫ
ЖҮРҮМ

Новый быт

Бичиген кижи
Каланаков Н. А.

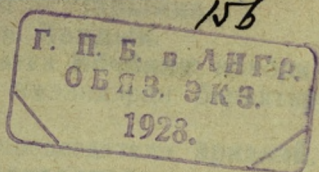
Ойрот Областын Литколлегиясы
Чыгарган. Улала 1927 жылда.

Госиздат гор. Москва, Главполитпросвет 1926 г.

Алт.

«Н О В Ы И Б Ы Т»

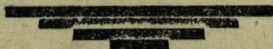
2-342

Јаңы јүрүм

С. Кош-Агач.

ПЕРЕСОСТАВИЛ КАЛАНАКОВ Н. А.

1. **Көчө** Јаш делегатка—крестьянка кижн.
 2. **Эркэ** крестьянин **Көчөннн** өбөгөнн.
 3. **Эркэnnн** адазы — **Јарымка**.
 4. **Эркэnnн** энэзн. **Кандык**.
 5. **Байбак** делегатка **Көчөннн** нөкөри.
 6. Аймак ичннде эмээндәрди бириктиретән кнжн ады **Сырга**.
 7. Сел-советнн председатели **Эркэмэй**.
 8. Аймактын **председатели**.
 9. Аймактын партиный **секретари**.
 10. **крестьяндар, өбөгөндөр, Карган, база Јаш, эмээндәр, балдар. Милиционер.**
1. Крестьянка **Топчы**.
 2. Крестьянка **Көлзөй**.
 3. Крестьянка **Тана**.
 4. Кичннэк кыс
 5. Дэлэгатка **Топшуур**.
 6. Крестьянка **Ийнэлик**.

ΙΑНГЫ ІҮРҮМ.

БАШТАПКЫ КӨРҮИГЕНИ.

Тураның ичиндә стол, скамейкалар турат. Энәзи күдәли ийрәт, адазы тамкы тартат, Көчө көктөнип јат. Эжик ачылат. Байбак жүгүрргәнчә кирәт.

Байбак— Јә, Көчө, капц агай ижинди ташта, ылтаәм баралы! Аймактаң эмәэндәр бириктирәтән кижии кәлди, бүгүн эмәэндәрдин јууны болор дәжәт, март айдын 8-чи күнүндә Аймакта эмәэндәрдин јаан јууны болор, ол јуунга барарга эмәэндәр тудар кәрәк тәжәт.

Кандык.—Көрзөң оны! Јуунга барар дәп жүгүрүжүп жүргәндәрин, әдәр ижигәр јок туру-нә?

Байрам эмәс дәгин күндәрдә эмәэндәр айлдан айлга жүгүрүжүп жүргәнин кандый кижии, кандый јәрдә көргөн. Айлда әдәр иш јок-ба? Сләрдә сраай ујат дәп нәмә јок болуп тур.

Байбак—Сләр өрөкөн, нә чугулдап туругар. Бис дәгин јүүрүп турган эмәс, мән сләргә јангы-ла айтым-нә, бисти јуунга јууп туру дәп, ол јуунда Аймактын јаан јуулуна барарга эмәэндәр тудатан дәп, јаан јуун март айдый 8-чи күнүндә болуп јат. Ол байрам эмәгән улустардын болуп јат.

Кандык: Байрам! Кандый байрам табы-ла бәрди. Сләр өрөкөн, биләригәр-бә? Марта йдын 8-чи

күниндэ кандый агаруныг байрамы бар? мэн билип албай турум.

Байбан: (каткырып). Јок, јок, энэбис! Ол бистинг эмэгэн улустыг байрамы болуп јат.

Кандык: Нэ дийсинг? Эмэгэн улустыг? Угуп туругар-ба өрөкөн? Каан кудай бисти кайы-рлап, аргала. (крестенэт Кандый јанг табы-ла бәрди? Чын агарулардыг байрамын байрамдаба-стар, эмэгэндәрдинг байрамы дәжип јүргәндәрин көрзөтөр. Јә муны база кылынгылабай туру дәп айдар-ба? Албатыны амтажыдып ийди дәп, сләр-динг айдар сөзигәр чын-чын өбөгөн. Кудайды ундудуп салдылар, церквээ јүрбәй јадылар. Кудайга бажырар кәрәк, олор дәзә көрмөсти сү-үндирип јат. Эмэгэн улустардыг байрамы дәп, таап алгандарын көрзөгөр. Тәнгәридәги кудай энәзи, бистинг јаан килинчәктәрибисти ташта (крестәнәт)

Јарымка—Айдары јок, энә-өрөкөн! Јадагай јанг дәп нәмә јәр үстүнә табылган соондо, ондый болбой кайсын, хә, хә, хә! јаан улусты тообой, кудайды јамандап тур дәп, јадагай јанг бүтти. Егордыг уулы Сенька ада јаш бойы-ла Кылы-нып турганын көрзөн! Сенька айдат: „сләр өбө-гөндөр, нәни биләригәр, сләр бирдә нәмә бил-бәсигәр“ дәп, айдат,

Э каан кудай, кандый јанг табыла бәрди, калганчы чак кәлди дәп, айдыжары чынга кәли-жип туру.

Антихрист дәп, нәмә кәлгән туру.

(Көчө-лә Байбак јумужат),

Көчө—(көктөп турган нәмәзин туура салып). Јә мән әмди барарга бәлән болдым, Ойи өткө-лөктә барар кәрәк, оның башка оройтып ка-ларыс.

Энәзи—Кирәләнип көр, Көчө. Эркә сәнинг үлүүди бәрәр-лә болор. Акыр, ол удабас кәләр.

Иш тэгэн нэмэ айдары јок көп, јэ сэн кайда јүгүрэргэ турун. Јүзүнди улуска көргүзэргэ, уйалбай турун-ба? айдаргада уйалып турум. Боро Катерина айдып турган: „Улус айдыжат, слэрдинг кэлдигэрдинг кылыгы көптөп туры“ дэп.

Көчө — (удура айдат) Јэ болор, энэбис. Слэрдинг сөзигэр мэнинг күүнимэ сраай тийип калды. Нэнинг учун дэээ, сөсти бир кижии мынайта айдар, база биркижи база башка айдар. Сраай угаргада кыртышту. Ол андый эрмэктерди укпагар дэп, айдып јадым, айдар улус айдып турзын. Мэн слэргэ айткан эмэс бэдим, мэн јаман кылын турганым јок дэп, јагыс бичиккэ үүрэнип аларга турум дэп. Нэнинг учун дэээ? Јэр үстүндэги албаты канайта јуртап јатканын билергэ турум. Ондый нэмэдэ јаман нэмэ барба?

Јарымка: — Көрзөнг онын сананып алган нэмэзин. Угуп турун-ба, энэбис, ол бичикке үүрэнип јаан качы болорго турганын. Эмээн кижии онойып үүрэнип алар-ба? „Такаа—куш эмэс, эмээн кижии кижии эмэс“ Эмээн улус айл јурт кичээр кэрэк, өбөгөнинэ јакшы көрүнэргэ кичээнип иштэнэр кэрэк, Јэ слэр ондый-ба? Тучумгарды түртпэс јэргэ нэ түртэдигэр? Олорды, көрзөгөр, јаан качылар болорго тургандарын.

Байбак:—Јэ таай өрөкөн бисти јамандабагар. Эмэгэн улусты кижии дэп бодобос јан үрэлгэн, јок болгон, эмди ондый эмэс.

Совет башкаруу бисти өрө көдүрүп јат, бисти эр улуска ттупэйлэштирип койды. Јагы јүрүмди эмээн улус кожо бүдүрзин дэп, Совет Башкаруу айдып јат, слэр тэээ озогызына түнгэй бичик-билип билбэзин, тэнэк болзын дэп, туругар. Јок таай, өбөгөн, эмди андый качачда болбос. Эмди закон дэгэн нэмэ бискэ болужар. Эмди бис катайна јүрэтэнин, нэни эдерин, билип турыбыс.

Көчө—(Ортозына кирижип) Эмди бис ондый законног жагнаг качанда јана тушпәсибис, сләр сраай канайып-та турзагар, јана тушпәсибис. Бистин јолыбысты бөктөөргө турган кижибар болзо, бис ол кижээ чыдарыс, Совет башкаруу бискә болужар. Совет башкаруу бистин эмискән энәбискә түнгэй. Јә, Байбак капшагай баралы, оног башка оройтып каларыс.

Јарымка—Калак сәни, сләрдин төрт саныгарды кәрә тартып, тапту-ла үүрәткән болзо, сләрдәтәнәк сагыш јок болор эди. Көрзөнг, оморды канайта калырашкылып тургандарын.

Көжө—(чыгып браадып) Колугар кыска, јәдип тудуп албасыгар (Байбак-ла экү) ха, ха, ха! (Јүрә бәрдиләр).

Кандык—Э, бианду кудай, (крестәнип) бис килинчәктү—ләрди кайрылагын. Јә оморды кижиканайтып ийәр. Уйат јок нәмәләр. Т-фу (түкүрәт) срай калју. Оморго кәрәктү сөс айдар болзонг, омор ха, ха, ха; хи, хи, хи. Акыр, балам, каткырганынды көргөйим, сән кара јыланды, Эркә јакшы үүрәдип, колго, түжүрүп алза, ол тушта биләринг, канайта јүгүрүп, эән јәргә өдүкәләдәринг.

Јарымка—Сраай тәгәнәк, агаш ошкош әмтир-ләр, кынјыдан божонгон ийтәрдий.

Ол слобода дәгән јадагай жагнын амтанын алып ийгән туру.

Экинчи көрүнгәни.

Эркә—(бөркүн чәчип) Көчө кайда?

Јарымка: Сән Пркә ол әмәгәнингди бойынын табына нә салып ийдин. Әмәгәнинг сраай урәләлә, сөс укпас болуп калды. Кайын адазын, кайын энәзин, нәгәдә бодобос. Сраай шиләмир нәмә, сән оо жагыс сөс айтсанг, ол сәә он сөс ай-

дар. Сэн оны јөптөп сөс айдар болзон, ол кижиниң сөзин нэгэдэ. бодобос, Карын кижини элэктэп турар. Андый болуп јат эркэ.

Эрнэ—Энэм! Јэ Көчө кайда барган?

Каидык—О, калак, өкпө јүрэгим кайнады, (ыйлайт) нэниң учун мэни каан кудай јаман көрди, карган тужумда мээ карузыбады? Каан кудайдын алдында нэ јаман этим. Ол сокор кэлдимдэн сраай амыр јок, онын кэрэгиндэ улустагда ујату нэмэ болды.

Эркэ—Јэ аайлап айдыгар, нэ болды? Көчө кайды барды?

Јарымка—Мэн айдып турум-кэ, Эркэ Ол эмэгэниңди, колго јакшы тың тудар кэрэк дэп, ол сраай шулмустана бэртир. Айлга отурбайт, јаантайын јуун дэп јүгүрүп јат. Онын бажында јакшы нэмэ табылбас, мэниң сөзимди ундутпа. Байа боо бодоның Байбак дэп тэнэк нэмэзи кэлгэн. Онын тилиниң коронын, бистин Көчө-ни кожо алып јүрэ бэрди. Ол Марья ајдат: „Бис мынайып—мынайып јүрэтэн јан бар дийт, бискэ аршабык эдэин дэп турган ондый улусты үүрэдэр јанды бис табарыс дийт. Уктын ба? Ол канайта ајдат?

Эркэ—Мэн ол эмэгэнгэ јаңы јаң, закон дэгэн нэмэни јакшы көргузэр болзом билинбэй калар. Ол ондый нэмэ кайдаң кэлгэн. Ондый нэмэни кандый кижиде кайда көргөн? Ол Көгө мээ катыс кижиде, айтса эмэгэним-бэ? Эдэр ижи јок учун кылынып турган-ба? Өскүс јүргэн бойын алганымды ундудуп салган туру. Эмди нэ-лэ кийимди кийгэн, курсагыда тойгон. Ол кадытка нэ јэтпэй турган учун јүгүрүп туру. Акыр, сокор, ийт, мэн сэнин уйэ согинди јыдырадарым, кара канында чачарым, Ол тужунда шулмустанып турганыңды көрөрим! (Чыга бэрэт).

Кандык—Андый андый уулум јакшы колго тут.

К Ö Ж Ö Г Ö)

Экинчи бөлүк.

Школдын оградазы. Ограданын ортозында стол турат. Байбак председатель болуп отурат, база сельсоветтин председатели Эркэмэй, сельский партиятын ячейкэзинин секретари Такачак отурадылар. Столдын јанында аймактын эмэгэн улустын башчызы, Сырга, крестьяндар, крестьянкалар база балдар турат.

Баштапкы көрүнгөни.

Сырга—Слэр нөкөрлөр, эмди эмэгэн улустын байрамы, март айдын 8 күнүндэ болуп турганын, билип алдыгар. Ол байрамды канайта, нэнин учун байрамдап турганын билип-ок алдыгар. Бу јылда, бу байрамды кандый-ла јердэ, ночо тэкши байрамдап јадылар. Бу байрамда јэр үстүндэги городтор сайын эмэгэн улус кызыл мааны тудунып, ором саин јүрөди лэр Анайып јүргөн эмэгэн улустын көбизин, март айдын 8 күнүндэ нэдэ кижн көрөр.

Март айдын 8-чи күниндэги байрамы, бистәрди јаңы јурумгэ, јаңга кычырып турган, Совет башкаруу эзэн амыр болзын! Бистәрдин аданын алып турган Совет башкаруу эзэн амыр болзын! (крестьяндар кол согот).

Байбак—Сөс айткан нөнөрис бискэ аайлап, јазап март айдын 8-чи күнинин байрамнын учун кучундап бәрди. Јаңы јаң учун, база эмэгэндәрдин учун, бис ончобыс сүүнүп јадыбыс. Эмди Аймактын јуунуна баратан улус тудар кэрэк. Олор ондо бара-ла, нэни көргөнин нэни

укканын, айто кэлэ-лэ бискэ куучундап бэрэр-лэр. Јэ айдыжыгар? Кэмдәрди ийэттән эди?

Сырга—(Сөс сурап алып). Нөкөрлөр! Кандый кижини јуунга ийэттән, онын учурун мән слэргэ јөп сөс айдайын. Мән слэргэ байа айткам, байрамга кандый кижиләрди чыгаратанын. Бислэ түнгэй јангыс санаалу, јангыс шүүлтәлү кижиләрди чыгаратан,

Озогы-эски јанды таштаган улусты тудар кэрэк. Андый ийгән улусты бис јангы јанды качаайта будурэринэ үүрэдәрис. Аймакка барган улус, көп јангы куучундар угар, база бистин јандарыс, канайта эмэгән улус кэрәгиндә кичәәнип тургандарын көрөлөр. Ондый болгондо слэр ол јуунга баратан улусты слэр учун тургушкандый, слэр учун иштәнгәдий улустардан ийэр кэрэк.

Байбак—Јэ кәмди ийтән эди айдыжыгар (Байбакты, Көчөни, ийнәликти дәп, айдыжадылар).

Байабк - Јэ ончозын айтпагар, јангыстан айдыгар.

Топчы—Байбакты ийәрис, Ол бис учун турржуп јат, Бискэ болужуп јат. (Ончозы табыштанып, Байбакты ийэр дәжәт).

Байбак—Јэ табыштанбас кэрэк. Айдарда Байбакты ийәрбә? База кәмди ийәр.

Көлзөй—База Орыс барзын. (Ончозы айдадылар јок, јок ол уккан көргөн нәмәзин јәтирә куучундап болбос.

Байбак—База кәмди ийәргә туругар.

Эркәмэй—(Буд-бажына туруп) Мән бодоор болзом, Көчөни ийәр болзо, јакшы болор. Көчө бойы јаш кижидә болзо, јә јангы учурын биләргә јилбиркәп турган кижидә. Јаантайын мәә кәлип, городто јаткан эмәгәндәрдин јүрүмүн сурайт база кандый солын-собыр табыш сурап

угат. Көчө бойы шулмус эмэгэн, кижээ жаман көрдирбэс. Көчөни ийигэр, ол барып албаты-жон канайта журтаганын көрзин, үүрәнишсин.

Байбак. Мән база Көчөни ийэр, дэп, турум. Чөлөөлү кижиге Көчө, оидо бала жок эмэгэндэр учун иштэнзин.

(Эмэгэндэр: „Байбакла Көчөни ийэр, озор экү баргылазын)

Байбак. Айдарда Байбак-ла Көчөни ийэр, дэп туругар-ба? жэ айса, ийэр дэп турган улус кол көдүрзин. (Көчө чырайы куулуп—базып кәлә-лә Байбака нәнидә айдат, Байбак укпай колун жангыт).

Топчы. (Озордын куучунын учуп) Жэ болор болор. Угуп туругар-ба? Мәни айлдагы улустарым божотпос дэп Көчө айдат. Коркуба, Көчө! Ийэр дэп туткан болзо, сәни озор токтодып болбос. (ончозы айдадылар). Кәм божотпос тийт. Божотпос дэгән кижини бис үүрәдәр эбин табарыс. Божотпос жан жок.

Байбак. Токтогор, нөкөрлөр! Аайы-бажы жок табыштанбагар! жэ әнди Көчө-лә мән барар болдым-ба?

Эркә. (столго кәлип табыштанып айдат). Мән Көчөни кайдарда божотпосым, ол кайда да барбас. (ончозы Көлзөжөй бәрдиләр. Карган улус Эркәнин сөзин жарадып угуп турат, эмэгәндәр ары-бәри буландажат, балдар ыйлажат. Председатель с/е., эмәгәрдәрдин башчызы, Байбак улусты токтодып а л б а й турды, Эркәни Көчөни божот дәжип турат.

2 **Көльзөй.** (столго кәлип). Жэ, бу нә бәло бәрди? Совет башкаруу тужунда бистәрдә-әмәән улуста сөс жок болгон-ба? Жок әнди ондый жан жок. Бис Көчөни барар дэп, туткан болзо, ол баратан учурлу. (ончозы айдыжадылар: „Чын, Чын! сөс жок баратан!)

Эр Улус—Сэн Эркэ ол эмэгэнинди јакшы јазап-тапту үүрэдип сал. Јакшы, сүрэкэй јакшы үүрэт. Көрзөн оны, јуунга барар дэп бутка дэ-эп алганын. Бу Көчөнниг уйалбазын. Эри ийбэй турган болзо, айлда отураp кэрэк. Бу булар он-чозы јүүлгэн-бэ?

Сырга. (јаан үйдэнип айдат) Нөкөрлөр! Табыштанбай токтогор! Бу кэрэк слэргэ јаан кэрэк болуп јат. Онын учун оны табыштанбай араай отуруп куучындажар кэрэк. Мэн айдып турум, Эркэ дэгэн кижн эмэгэнин нэниг учун божотпой турган, бискэ эмди тургуза айтсын, отведин бис Эркээ айдып бэрэрис. Ол эмээ Эркэ тэгэн кижн, нэниг учун Көчөни јуунга ийип турганын, билип албай турган болор-ба?

Эркэмэй. Јэ Эркэ сөзүн айт, бис угуп көрөли (Эркэ унчукпай, Көчөни јэдинэт, Көчө божонып столго Байбака кэлэт. Эмээндэр табыштаныжып Эркэни үйдин ортозына ийдэ саладылар.)

Эркэ.—Слэргэ мэнэнг нэ кэрэк, јангыс эмэгэним барбазын дэп турум, база өскө санаам јок Мэн онын эри болгомдо, нэнидэ этсэм мэниг табым. Мэни слэр коркудып албасыгар.

Таначак.—Сэн, Эркэ, өкпөзирэбэ, муны унутпай јүр. эмдиги јанг тужунда кижн эмэгэнин озогы-чылап бийлэргэ кэлишпэс. Ончо улус барзын дэп туткан болзо, баратан учурлу. Көчөни ийбэсим дэп кэрижэр болзон, бис сэн-лэ эрмэк-тэжэтэн, эрмэк база башка болор. Тэнэктэнбэс кэрэк, угуп турун-ба!

Эркэ.—Божотпос тэгэн бөлзөм, божотпосым. Ол мэниг сөзимнэнг чыкпас, нэниг учун дээз, мэн онын өбөгөни мэни шылары-да јок.

Көчө.—Мэн баратан учурлу, онын учун барбаганча болбос мэни јон барзын дэп туткан болзо, мэн баратан кижн мэни божотпой тудар

болзо, слэр нөкөрлөр мээ болужарыгар, нэнинг учун дэээ, мэн слэрдинг туткан делегатка кижн болуп ядым.

Ончозы. (айдыжат) чын, чын, Көчө! Сэн Көчө база күлүк-ок эмтиринг, сэни бис јамандатпасыбыс Атанарга јэлсэн!

Оббөгөндөр: „Эмэгэндэрди срай бош, јадагай салып ийгендэр, оморды јакшы, үүрөткэн болзо, омор мунайып јиркирөшпэс эди.

Эрнэмэй—Јэ нөкөрлөр Байбак-ла Көчө „делегатка“ болуп тудулды, омор јуунга барар. Оморды коркудар кижн јок, коркуткан кижини үүрөдэр јанг база бар.

Байбак—Эмди јуун божоды, таркагар, айлыгарга јаныгар.

Сырга—Слэрди делегатка-эмэгэндэрди бис март айдын 8-чи күнүидэ байрамга сакыырыс Эзэн болзын нөкөрдөр! Удабас слэргэ мэн база кэлип јүрэрим-

Ончозы. Эзэн болзын. Кэлигэр! Кнэйгэ аккэлигэр (Улус, Јанглайт, Көчө, Байбак, Сырга, Такачак артып калдылар.)

Көчө—Мэн эмди канайып јанайын. Үйдэги улустарым мээ амыр бэрбэс.

Такачак—Коркуба, Көчө, бис сэни јаман Көргүрбэсибис. Јангы јанга коркубай бар. Ундутпа, бис сэнинг адаанынгы алып туружарыс.

Байбак—Јэ Көчө, јүрэли. Мэн сэни-лэ кожо барайын. Үйдэги улустарын-ла база катап эрмэктэжэйим. (Јүрө бәрдилэр),

Такачак—(эмэгэн башчызына). Кайкамчылузын, эмэгэн, бүгүн бичиккэ үүрэнэр дэп албаданып туру, јангы јанг-ла јадар дэп туру.

Сырга—Бис дэээ, ондый улусты үүрэдип алала, јангы јайыннн ижин бүдүрэр кижн эдип

алар кэрэк. Бис оны эртэн бу дэрэмнэнинг эмэгэндэрининг башчызы эдип саларыс.

(Эрмэктэжип чыгадылар).

Көжөгө,

Картина 3-я.

БАШТАПКЫ КӨРҮНГЕНИ.

Көчө айлында столдо отуруу бичик-кийгэ көрөт, ол эмди дэрэмиэнинг эмэгэндэрдинг башчызы.

Кандык квашня булгайт.

Кандык—Көчө јаар көрүп. бажын јайкайт.

Кандык—Сэн эмди база-ла бойыпнын бичиктэрин-лэ, кнэйгэлэрин-лэ бэрижип турун-ба? Кирлү кийиндэрдинг көптөгөнин көрбөй турун-ба?

Көчө—Јок јок энэ,—өрөкөн, мэнинг бүгүн эдэтэн кэрэктэрим көп, кир јунарга эртэнэн ары кайтпагай.

Кандык (чуулданып—Ол эртэн дийтэн сөзигэрди билэтэним, јагыс уккан эмэс. Ол эркэнинг јыртык, штанын-да јамачылабайсын, оо база-ла мэн карган көзүмди чыладарым. Күнүйин сайын иштэнэргэ күчүм чыга бэрди. Карган тужумда мээ болужаачы кижини кудај бэргэн дэп јүргэм. Болуш эдипиштэнэр кижининг јакшызы (ыйлайт) бу-ба?

Көчө. Сраай кыртыштуузын күннүн саин-ла слэр, ол эмээ карган өбөгөн, ол эмээ Эр-кэ мээ амыр бэрбэй туругар. Јаантайын-ла айдазыгар: Сэн кайда барып јатсын, нэ кэрэк барып јатсын. Э, кудај мындыј кыйынаг качан айрыларым. Бооро инструктор айдып турган, городто сыймуучи-тудуучы улус үүрэдип чыгаратан дэп, онынг учун улус јууп туру дэп. Андый үүрэдүгэ мэн сэни кийдирэйын-бэ дэп, айт-

кан. Нэ-лэ нэмэни таштайла, барып үүрэнэр санаам бар. Бистинг эмэгэн улустар ооруп өлүп турганы сүрээн көп болуп јат. Эмэгэн улустынг эмчилэри— акушэркалары ас болуп једишпэйт. Капшагай баратан болзом. Курсак дэгэн нэмэ бойымда болгон болзо, мэн бойымнынг санаама киргэнчэ, улустынг сөзин укпай, јуртаар эдим. Мындый јадын база јадын-ба?

ЭКИНЧИ КӨРҮНГЭНИ.

(Бага кучактанганча эмээн кирэт).

Эмэгэн— Јэ мэн өбөгөнимди канаип ийэин мээ айдып бэр.

Бүгүн сары таг-ла калаптанып, уйэ сөгинди јыјырадарым дэп, айлданг чыгып, кэдэри барба дэп, эрим айдат. Бүгүн бискэ школдынг качызы кэлип барган. Ол айткан—бүгүн јуун болор, ол јуунда совет башкарудынг учурун улуска куучындаар дэп. Ол куучынды угар санаам бар.

Көчө— Угар санаанг бар болзо, барып угар кэрэк. Сэн делегатка кижэ эмэс бэдинг, делегатна кижэ јуунаан куру колбайтан учурлу. Мэн сэннинг өбөгөнинг лэ эрмэктэшкэйим. Бооро Дуныша эрим јуунга божотпайт дэп комудап туратан. Мэн онынг эрин эмэш көмөлөп саларымда, ол эмэгэнин јуунга божодор болды.

Кандык.— Јакшы нэмээ үүрэдип турган элтиринг. Бойын јуүлэ-лэ, база өскө улуск јуүлтэргэ турун-ба. Көрзөн оны. Эрининг сөзин укла дэп, турганын. Өскө улустынг айл—јуртун чайкаарга турун-ба? Уйат јок, кайракан т-фу.

3-КӨРҮНГЕНИ.

(Бага крестьянка Көлзөй кирэт)

Көлзөй.— Эзэндэр-бэ? Јакшы јадырыгарба? Мэн сээ кэлдим, көчө. Сэн мээ прошение бичик

чийип бэр, мээ калан салдырбазын. Сэн бойынг билэринг, Степан өлгөнөнг бэри, мэн бала—баркамды, азрап албай шыралап јадым (ыйлайт). Комитет дэп нэмэ, эмэш болуш эткэн, карын оны-ла курсагыбысты азранып јадыбыс.

Көчө.—Көлгөй, ыйлабас кэрэк кэрэк аайлана бэрэр. Мэн кэчэ сэниг учун председатель-лэ эрмэктэшкэм, ол сэнэнг калан албас дэп, айткан. Сэн эмди кооперативка бар, кооператив јип ийрэргэ үлэп турган, сээ ийрэргэ бэришсин дэгэм, бэрэр болгондор.

Көчө.—Кудай сээ алкыш бэрзин Көчө, (ко-лыд окшоорго јат, Көчө токтодот).

Көчө.—Слэр кайтыгар, Көлзөй. Мэни нэниг учун алкап туругар. Бискэ јакшы болзын дэп, јеңил болзын дэп Совет башкару кичэнэт, Совет Башкарууды алкаар кэрэк.

4. КӨРҮНГЕНИ.

3-чи Тана дэп крестьянка кирэт.

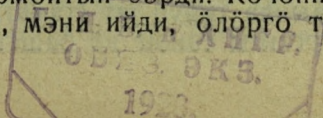
Тана.—Сүгүнгэн боинча, сээ јүгүрүп кэлдим, Көчө! Мэниг Тобонкомды школго бичиглэп койды, эртэн школго кэлзин дэштилэр. Кнэйгэ бэрэр болды.

Көчө. Јэ көрип турун-ба, кандый јакшы болды. Сэн эмди бойынгынг өбөгөнигди сөстө, ол школго болуш бэрзин. Шхолдынг јазаар нэмэзи көп. Јабузы коомой, суу агып өдө бэрэр, полы-да ончо чирип јарылып колган.

5-чи КӨРҮНГЕНИ.

Кыс бала кирэт.

Бала—Энэм коомойтый бэрди. Көчөни капшагай барып айт дэп, мэни ийди, өлөргө турум дэп айтты.

Көчө.—(коркуп) Куркуба балам! Мэн эмдилэ кэлэрим. Көөркий Паша! Пашаны сыймуучы эмэгэндэр үрэл койгондор болбой кайсын. Баладан јакшы болгоног бэри сраай јакшы болып албай барды. Барып көрөр туры.

(шалын јамынып эжик јаар басты).

6-чи КӨРҮНГЭНИ

Эркэ кирэт.

Эркэ. Сэн кайда барайын дэл, турун?

Көчө.—Паша ооруган, оо барарга мэнгден турум. Ооруу јаандай бэргэн дэжет. Мэни кычырткан. Бу бала кэлди!

Эркэ (токтодып). Угуп тур. Сэн бу бойыннын тэнэк кылыгынды таштарын-ба, айла сраай таштабасын-ба? Бу мында кандый-мындыј јуун болуп туру. (эмэгэндэрди көрип). Мэнин айлыма бирдэ кнжи кийдирбэ дэл, айткан эмэс бэдим. Мэн бу айлдын ээзи андый—мындыј нэмэ бу айлда јок болзын. Угуп турун-ба?

(Эмэгэндэргэ). Слэр мынанг кэдери чыгыгар, слердин мында јыдыгарда јок болзын, куртушилтилэр.

Кандык.—Андыјј Андый! Олор кижээ сраай амыр бэрбэй јат. (Эмэгэндэр чыга бэрэт).

Көчө. (Алды јаар базып). Кышкырба. Мэн эмэгэндэрдин башчызы, эмэгэн улус мээ кэлэтэн учурлу, сэн олорды боо кэлбэзин дэл, айдар јагын јок. Анайтпас болзонг мэн сэнин айлында јатпассым, јүрэ бэрэрим. Мынанг ары мынайып јадар аргам јок. Комыдалду улустарга болушпай турарга, мээ кэлишпэс. Угуп турун-ба? Болужатан учурлу. Сэнин аш-курсагын мэнин мында туруп јат (тамагын көргүзэт). Мэн аш-курсакты сэнэнг дэ башка табарым, Бичиккэ

үүрэнэрим, санаама киргэнчэ. журтаарым. Слэрдин санагарча журтаар күүним жок.

Эрхэ—Нэ дийзитг? Барарга турун-ба? Сэни мынанг кэм божодор. Көрзөн оны, нэни кылынарга турганын. Мэни уйатка саларга турун-ба? Јэ уятап көр. Угуп турун-ба? Сэни мэн тирү артыспасым!

Көчө—Јок, мэн бу айлдын ичинэ качанда јатпассым. Өлзөм дө артпассым.

(эжик јаар јүгүрэт).

Эргэ-(Јолын туй алып). А...а... Сэн ондый-ба? (колун көдүрүп согорго турат).

Көчө, (Колын туура тудып) Токто! угуп ал, билип ал! Эмди сэнинг айлынга мэнинг будумда баспас! Эзэн болзын! (чыга бэрэт).

Эрхэ отура түжүп бажын тудат.

Кандык.—Каан кудайдын энэзи (крестенет) Бисти шилти шилэмир уyataды, уyataды. Эмди улуска канайып көрүнэр. Бианду кудай, сэн нэнинг учун бискэ чугулдадын. (Ыйлайт).

Көжөгө.

4. картина.

Аймактын деревнэзи, Аймактын јанында. Интернационал кожонг угулат. Балдар ары—бэри јүгүрүжүн „кэлип јат, кэлип јат“ дэжип кыйгырыжат. Эмэгэндэр (мааны) тудунган кэлэдилэр. Олордын ортозында Көчө-ла Байбак, Аймактын эмэгэн башчызы, сельячейканын сәкрэтари кэлди.

1. КӨРҮНГЭНИ.

Пред. Аймак. Нөкөрлөр! Слэрди бүгүниги март айдын 8 күнүндэги јаан байрамыгар-ла уткуп турум. Бу байрамды Алтай ичиндэги эмэгэндэр төртүнчи јыл байрамдап јат. Олордын тудунган (маанызы) ары бэри јайлып турат, эмэгэндэр сүгүнүп јыргап јат. Бр мындый Јагды кэм

тапкан, кэм бүдүргән? Совет башкару тапкан бүдүргән, нөкөрлөр! Иш эдээчи ишмэкчилэр-лә крэстьяндар эски жанды бузып чачала, онын ордына жангы жан тургузуп, албатыны сүрээн якшы коммунист Жанга жүрүмгэ баштап туру, Совет башкаруу эски жан тужунда эмэгэндәрди кул болып жүрзин дэгэй законды жок эдип бузала. эмэгэндәрди эр улус-ла тунгэйлэштирип салды. Эмэгэндәрди өрө чыкпазын дэп казын эткән кынжызын Совет башкару үзүп салды. Эмди эмэгән улус эр улуска тунгэй күчи чыдаганча жүрэр. Бу Жанды баштап турган коммунист партия төрт жылдын туркунуна Алтай ичиндэ эткән якшы кэрэктэри көп болды. Слэр бичиккэ үүрәнип туругар, школго жүрүп туругар, сэльсоветын, база Аймактын члэндәридэ болуп туразыгар, члән болуп турганыгар учурлу нэмэ болуп јат, нәнип учун дэзэ, слэр бойыгардын өбөгөндәригәр-лә ага карындаштарыгар-ла кожо жангы жанды бүдүрүп, кичээп туругар.

Андый кылыгарды таштабай, там ары, оны тынғыдып кичээнигәр. Бу иш уур, күч иш дэп, коркубай, якшы албаданып, кичээнип, бала бар кагарды сүрээн якшы жүрүмгэ баштагар. Андый сүрээн якшы жүрүм коммунист жүрүми дэп, болор. Бүгүңги күндэ кызыл мааныны, шүүлтэ санагарды өрө бийик көдүрүгәр. Капиталга жыга бастырып, база эски жанга бастырып, шыралап жүргән улусты жангы жанга кычырыгар.

Март айдын 8-чи күни, ишмэкчи крэстьян эмэгендәрдин байрамы эзән амыр болзын! јайым жан алган эмэгендәр эзән амыр болзын!

(Ончозы - Ура! Ура!)

АЙМАКТЫҢ ДЕЛЕЕАТКАЗЫ СӨС АЙДАТ.

Айман, делег.—Слэргэ утку сөс айдып турум, Нөкөрлөрүм. Бүгүниги күндэ слэр ончогор бистинг байрамыбыска жуулдыгар. Нэнинг учун ол андый болуп турган дэээ, бис ончобыс, жагыс кижичилэп жагы жаг-ла якшы амыр ядарга турган учун андый болуп јат. Нөкөрлөр, эмди жагы жаг тужунда бис бойыбыстынҥ санаабыска кэлишкэнчэ јадын—јүрүм јуртап јадыбыс, ондый, мындый јат дэп бисти албадаар жаг јок. Јэ бистинг колыбысты будубысты күлүп турган нэмэ казан аяк, была--барка дэп, нэмэ болор. Ондый нэмэдэн бу јаткан јадынды куултпаганча айрылып болбос. Ондый нэмэдэн, эдэр иштиг, база бала барканы канайта азраар эбин өскөртип тап алар болзо, айрылар. Качан бир тужунда јоннынҥ курсактанатан столовой туразы болзо, огошбалдар јууп азраар јаннынҥ туралары туткан болзо, база анаг-до өскө јоннынҥ нэмэлери болгон болзо, андый күлүдэн айрыларыс, ол тужунда бис эр улуска түнгэй јүрәрибис. Онынҥ учун бис бүгүнүги байрамда мааныбыска мындый бичик салдыбыс—јагы јүрүм, јадын этсэбис, бистинг аргабыс онда болор. Эр улуска түнгейләжәр кэрегиндэ бис нэни әдерис. Әдэтэн нэмэ мындый болор: Бүгүн бис бойыбыс айдыналы—Колы будыбыстынҥ күлүүн чэчәр дэп, сраай сүрәкэй албаданактар. Күлүүсти чэчэлэ, бис бойыбыстынҥ

җыргалыбысты, коодыбысты табарыс. Жаңы жүрүм—
жадын эзэн амыр болзын. Ура!

(ончозы Ура! Ура!)

Делегатка.—Эмди бис, нөкөрлөр, жаан жү-
уннын заседаниязын эдэрис эмэш амырап алар
10 минут.

ОНЧОГОР Тураа киригэр.

Ончозы тураа кирэргэ туру, балдар ары—
бэри жүгүрэт, милиционер оморды токтодот. Ин-
тернационал кожондойдылар. Ончозы тураа
Ячейканын Секретари Көчө кэлэт.

Секретарь.—Жэ, Көчө, Сэн коркуба собра-
нидса куучынды јакшы айт. Нэни куучындайта-
нын сэн билэринг.

Көчө.—Петя коркуп турум улустын јуулга-
ны сраай көп эмтир, бажым айланып, өкпөзиреп
турум. Билгэн нэмэмди унудуп койдым.

Секретарь.—Коркуба, нэдэн кижн коркуй-
тан. Куучынды айдар-ла болзон, эн озо өкпөз-
рэрин, јэ эмэш куучындаган кийндэ кэм јок кн-
жн ондоло бэрэр. Мэн эн-лэ озо куучын айдар-
да колы—будым тыркыражып турган, сөс айдып
албас болорым дэп бодогом. Куучындай бэрзэм
кэм јок эмтир. Сөс дэгэн нэмэ бои косколып
кыгар эмтир. Бойында көрөринг, коркорынг јок.

Көчө. Сэнинг билэринг көп болуп јат. мэн
нэни билэрим, нэни айдарым. Дэгнн јамандра
бичик кычырар, чийэр болуп, үүрэнгэн эдим.

Секретарь.—Кэм јок, Көчө! Күүнинг-лэ бар
болзо, тунгэй үүрэннп аларын. Сэн бойын-да са-
наалу шүүлтэлү кижн, сээ бис болужарыс.

Көчө.—Уэрэнэр күүним бар, јэ үүрэнэр
чөлөөм-дө јок, санаамда јэтрэ јок, айылда эдэр
ижим көп.

Секретарь.—Ол кэрэкти соондо эрмэктэ-жэрис, эмди капшагай бар, оройтып калдын, коркыба.

Көчө.—Јэ канайып баргаим—нэ, нэ болгой-им—нэ? (колын жагып јүгүрэт).

Секретарь.—Бу Көчөниң јакшызын. Бу киж и андый эмэгэнду болгон болзо. Кожо үүрэнип, кожо иштэнип, жагы жагнын кэрэктэ-рин эдип, бүдүрүп турарга јакшы болор эди. Ка-лак сэни.

(Јүрө бэрэт).
Көжөгө.

9 картина.

Стол турат. Көчө. Аймак эмэгэн башчызы, Прэд, Аймак, база өскөдө улус отурат.

Сырга. Нөкөрлөр! Собранья боктөлгөлөк тужунда, делегатка Көчө сөс бэрэр кэрэк, ол сөс сурайт. (ончозы айтсын, айтсын) Сөс айдар киж и Көчө болды.

Делегатка. (туруп) Нөкөрлөр! Бискэ город-тон кэлгэн бичик бар. Ол бичикти кычыраин (кычырат).

Сырга. Нөкөлөр! Бу јаан јуунды бөктөн турар тужунда слэргэ мындый сөс айдайын. Слэр мынаң айлыгарга таркап јангажын мынаң артык омок бөкө болуп иштэнип туругар. Јакшы иштэнип, үрэнип туругар, Јагы јүрүмниң ижин јакшы иштэгэр. Ол ишты канайта аайлап эдэрин бис слэргэ айдып бэрип турарыс. Бискэ ийдэ күч бэрип турган, бисти бириктирип турган март айдын 8-чи күниндэги байрам эзен амыр болзын!

Крестьянка—Мээ сөс айдарга бэригэр (он-чозы) айдыгар, айдыгар.

Крестьянка.— Бу јуунга јуулган дэлэгаткаларды јакшы көрөп олор эзэн амыр [үрзин дэп, мынаг ары бискэ мынаг артык эрмэк, куучын айдып бэрип турзын дэп, санап турум. Бис бу јуунда көп јакшы сөс, јакшы кэрэктэр уктыбыс, көрдибис. Бис укнаныбысты көргөнибисти айлга јана-ла, ончо улуска јарлап барарыс. База слэрдинг айткан сөзигэрчэ, јангы јангнын айынча Ја-дарга кичэнэрис.

(ончозы Ура! Ура!)

Сырга— Нөкөрлөр собрания божоды, өрө туруп, Интернационал кожондоор.

(ончозы колондойт).

Көжөгө.

ИИИ ИИ 974

Алт.

2-342

Издательско-Типографск.
Об'единение
„Ойратский Край“